

ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ ТИПОЛОГИЈЕ ПРИВРЕДНИХ ОБЈЕКТА У ВОЈВОДИНИ

Викторија Алаџић¹

Оливера Дулић²

УДК: 725.2/4(497.113SUBOTICA)

DOI: 10.14415/konferencijaGFS 2016.082

Резиме: *Савремен начин живота условио је нестанак старих технологија и начина производње, па је тиме временом престала и потреба за многим објектима који су представљали окосницу привредног живота у прошлости. Нестанком ових зграда нестају и заборављају се сазнања о старим начинима привређивања. Ово истраживање спроведено је као допринос сазнањима о објектима који су одражавали развој пољопривреде, занатства и индустрије током XIX века на просторима северне Војводине. У раду су обрађени скромнији привредни објекти који су били основ привредног живота овог подручја пре појаве индустријске производње. У процесу истраживања примењене су методе сакупљања података у Историјском архиву Суботице и на терену, као и у доступној литератури, анализе прикупљене грађе, те синтеза и обједињавање добијених сазнања у облику овог рада.*

Кључне речи: *градитељско наслеђе, архитектура, историја архитектуре, пољопривредни објекти, Војводина, Суботица, воденице, суваче, ветрењаче, магацини*

1. УВОД

Будући да је претежна привредна делатност у Војводини у XIX веку била пољопривреда, највећи број привредних објеката који се градио био је непосредно повезан са пољопривредом, поред тога присутна је изградња објеката који су служили за потребе појединих заната и мануфактура. Тек у последњој четвртини XIX века почињу да се граде појединачни индустријски објекти. У међувремену је највећи број тих објеката нестао углавном због застарелости технологије рада, али и због трошности материјала од којег су грађени. Истраживања ове архитектуре могућа су на малобројним преосталим објектима и у архивама у којима су сачувани оригинални пројекти објеката из претходних периода. Предметно истраживање базирало се на документима и грађевинским дозволама које су заједно са пројектима објеката сачувани у Историјском архиву Суботице, као и на

¹ Доц. др Викторија Алаџић, дипл. инж. арх., Универзитет у Новом Саду, Грађевински факултет Суботица, Козарачка 2а, Суботица, Србија, тел: 024 554 300, e-mail: aviktorija@hotmail.com

² Оливера Дулић, маг. инж. арх., Универзитет у Новом Саду, Грађевински факултет Суботица, Козарачка 2а, Суботица, Србија, тел: 024 554 300, e-mail: olivera@gf.uns.ac.rs

истраживањима литературе која се односи на предметну област. Из архивских докумената, односно сачуваних грађевинских дозвола, могуће је било стећи сазнања који су то привредни објекти који су се претежно градили у Суботици и њеној околини током XIX века.

Осим нешто мало објеката мануфактуре и индустрије, који су у Суботици почели да се граде крајем XIX века, претежна изградња објеката намењена привредним делатностима односила се на изградњу различитих врста млинова за житарице као што су воденице, ветрењаче, суваче и парни млинови. Поред млинова неопходни су били магацини за жито, разне врсте занатских радионица које су опслуживале пољопривредну производњу и транспорт житарица, као што су ковачке и столарске радионице.

Истраживање приказано у овом раду односило се на преглед доступне архивске грађе, анализу пројеката и проналажење данашње локације тих објеката према старим бројевима парцела, да би се установило да ли су остаци неких од ових објеката сачувани до данас. Будући да привредни објекти нису били репрезентативни, те да су се током XIX века често градили у самом центру града, развојем града потискивани су из центра или замењени новим објектима који су омогућавали примену савременијих технологија рада. Такав је био случај са сувачама које су престале да се граде када је на овај простор продрла технологија млевења житарица употребом парних млинова. Суваче, као и друге врсте млинова сведоче о начину живота на подручју северне Војводине, били су окосница привредног живота и услов опстанка становништва у XIX веку. Већина ових објеката такође сведочи о начину живота који је био у складу са окружењем и који је користио обновљиве изворе енергије, концепт који је данас, уз климатске промене које се дешавају, кључни фактор будућег економског и друштвеног одрживог развоја.

2. ВОДЕНИЦЕ

О воденицама на подручју северне Бачке има мало писаних података, а према досадашњим истраживањима није сачуван ниједан оригинални пројекат. Воденице су највероватније биле први типови млинова који су се градили на овом подручју још почетком XVIII века. У то време се, након повлачења Турака, словенско, а касније и мађарско становништво насељавало спонтано [1]. Воденице су подизале обучене занатлије без претходних планова. Било их је на малобројним погодним водотоковима на којима је најтеже било обезбедити потребан пад воде за несметан рад воденица. Најстарији писани траг о постојању воденица у околини Суботице, представља рукописна карта потока Кереш, из 1796. године, на којој су словима означене локације две воденице породица Војнић (*Wojnisch Billisev*) и Јарамазов.³ На рукописној карти канала Бега (*Böge*) из 1844. године приказан је положај воденице Јожефа Кенига (*König József*),⁴ а на карти тока Гатског вока из исте године, означене је једна постојећа воденица и место за могућу другу воденицу.⁵ У

³ Историјски архив Суботице (у даљем тексту ИАС), Ф:03, 3.1.2.54

⁴ ИАС, Ф:272, 12.В.153/pol. 1844.

⁵ ИАС, Ф: 272, 12.А.36/pol. 1845.

документима се помиње и воденица поред Палићког језера, која је 1860. године постала власништво града. Током 1863. године тешко је оштећена у невремену,⁶ након чега је 1864. године размонтирана.⁷ У исто време на територији Бачке Тополе, на пример, није забележено постојање ни једне воденице [2]. Будући да су све воденице нестале са овог подручја током XIX века, те да није сачуван ни један пројекат, није могуће ништа детаљније рећи о њиховом изгледу или могућој типологији.

3. СУВАЧЕ

Млинови су представљали основу привредног живота Бачке током XVIII и XIX века. Недостатак одговарајућих речних токова за изградњу довољног броја воденица условио је изградњу сувих млинова на коњски погон – сувача, и у мањем броју ветрењача. У попису из 1720. године помиње се седам сувача на територији Суботице [3, стр. 19], док Ивањи у својој монографији о Суботици наводи да је 1748. године овде било 22 суваче [4, стр. 220]. Повећавањем броја становника, повећавао се број сувача, те је према извештајима из 1867. године, на територији града, било 75 сувача, на 15 минута хода од града 15 ветрењача, те на удаљености 1 до 2 сата хода још 112 сувача.⁸ Од овако великог броја сувача, који се, судећи према пројектима сачуваним у Историјском архиву Суботице, до краја XIX века још повећао, нису сачувани материјални остаци нити једне од њих. Није познато кад је нестала последња сувача у Бачкој, но развојем индустрије и изградњом парних млинова у другој половини XIX века постепено је престајала потреба за сувачама. Пошто су биле грађене од трошног материјала, природно је да су услед застарелости и неодржавања потпуно пропале и нестале. На територији данашње Војводине, очувана је само сувача у Кикинди која је под заштитом закона као непокретно културно добро од изузетног значаја [5].

Истраживања и типологију сувача, према томе, могуће је спровести само на основу сачуваних пројеката у Историјским архивима, уз сазнање да сачувани пројекат не мора нужно да значи да је сувача изграђена на начин на који је у пројекту планирана. Обавеза тражења дозвола за изградњу објеката у Суботици почела је да се примењује од 1820. године када је Комисија за уређење града донела Пројекат спољашњег уређења града [6].⁹ Пре тога суваче су градиле занатлије тесари који су били обучени за изградњу млинова, како сувача, тако и ветрењача и воденица, без икаквих нацрта [3, стр. 17-20]. Сврха пројеката је била да се у процесу тражења дозволе за изградњу објеката дефинише регулациона линије и положај суваче на парцели, у циљу боље регулације улица, које су почетком XIX века биле потпуно нерегулисане као последица спонтаног насељавања града.

Из 1822. године сачуван је најдетаљнији пројекат суваче са предрачуном, која је изграђена у Бајмоку.¹⁰ Како се види из пројекта кружни део суваче ослањао се на

⁶ ИАС, Ф:2, 5602/polg. 1864.

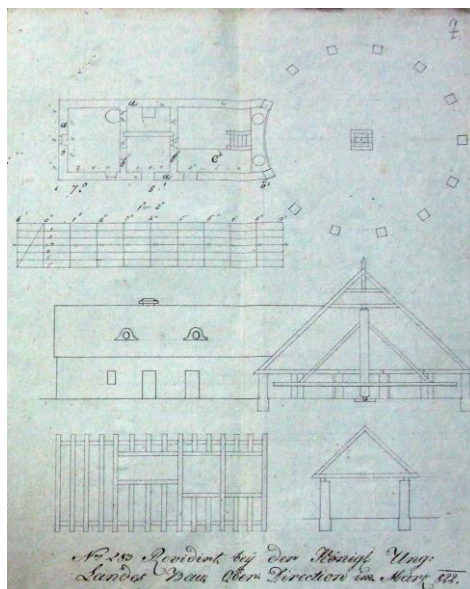
⁷ ИАС, Ф:2, 6125/polg. 1864.

⁸ ИАС, Ф:2, 190/polg. 1867.

⁹ ИАС, Ф:13, 10.А.82./1820. Scult.

¹⁰ ИАС, Ф:272, 24. С. 125/acc. 1822.

13 стубова и у његовом средишту се налазила осовина коју су покретали коњи. У пресеку је приказана конструкција купастог дела крова који је покривао кружни део објекта. На кружну основу суваче надовезивао се правоугаони део објекта у којем се налазио стан млинара. Он се састојао од једне соба и кухиње са подоцаком, а на кухињу се надовезивала просторија повезана са кружним делом суваче у којем су били смештени млински каменови. Дужина правоугаоног дела објекта наведена је у плану и износи 7 хвата и 6 стопа, односно 15,17 метара (Слика 1).

Слика 1. Пројекат суваче из 1822. године (ИАС, Ф:272, 24. С. 125/аес. 1822.)

Следећи сачувани пројекат суваче потиче из 1866. године, која је била изграђена на простору старог Бајског гробља.¹¹ Овај је пројекат много једноставнији од претходног. У њему је приказана само основа суваче без детаља и без димензија. Приказан је само размерник. Кружни део суваче ослањао се на 7 стубова и зидове правоугаоног дела објекта који је по својој унутрашњој организацији исти као и у случају претходне суваче, те су се у њему налазиле соба и кухиња као и простор за млевење непосредно повезан са кружним делом суваче.

У неким случајевима приказане су само ситуације са парцелама на којима су учртане основе сувача као у случају суваче Павла Стипића из 1867. године која је била изграђена на данашњој адреси Гостиварска 7-7а.¹² На данашњем Сомборском путу 50, Павле Липозенчић је градио нову сувачу 1870. године,¹³ уместо старе која је морала бити померена због регулисања улице. Ова сувача се још види на

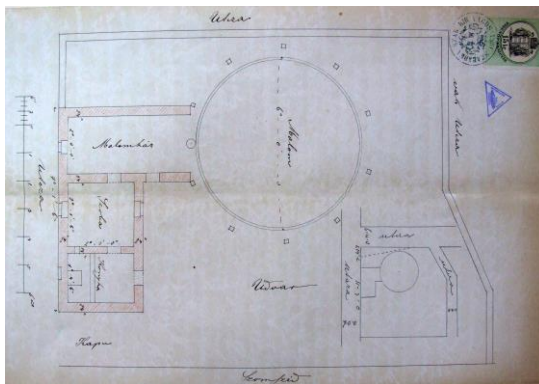
¹¹ ИАС, Ф:2, 1025/polg. 1866.

¹² ИАС, Ф:2, 1046/polg. 1867.

¹³ ИАС, Ф:2, 1875/polg. 1870.

катастарској карти града из 1878. године, као и десетине других које су у то време још постојале у граду.¹⁴

Сувачу нешто другачије основе градио је 1871. године Павле Липозенчић.¹⁵ На његовој парцели већ се налазила сувача, али га је одлука која је на нивоу града донета 1863. године да се суваче могу градити само на периферији града,¹⁶ вероватно приморала да кружни део суваче смести у унутрашњост парцеле а млинарев стан оријентише према улици (Слика 2). Тако је у пројекту, иначе правоугаони део објекта са станом млинара, преломљен те су соба и кухиња биле оријентисане према улици, а правоугаони простор млина продужен у унутрашњост парцеле до кружног дела суваче. Овде је кружни део суваче био ослоњен на 10 стубова, пречника 6 хвати, односно 11,38 метара, док је дужина уличне фасаде млинаревог стана била 7 хвати, 1 стопу и 6 палаца, односно 13,6 метара. Млинарева соба је била директно повезана са млинским простором, а не преко кухиње као у претходним пројектима. Са друге стране собе се налазила кухиња која је имала директну везу са двориштем. Млински простор је такође био директно повезан са двориштем. Пошто је парцела била са три стране окружена улицама, са две стране са којих би се кружни део млина могао видети са улице, парцела је била опасана високим оградним зидом, а поред објекта са стране кухиње налазила се капија односно приступ на парцелу. Овај млин се може видети и на катастарској карти града из 1878. године, на данашњој адреси Соње Маринковић 1.¹⁷

Слика 2. Пројекат суваче из 1871. године (ИАС, Ф:2, 3886/polg. 1871.)

Овако мали број пројеката сувача сведочи о томе да се већина сувача ипак градила без пројекта и грађевинске дозволе, те сачувани пројекти могу дати увида само у делимичну типологију ових објеката. Упоредивањем са типологијом приземних

¹⁴ Републички геодетски завод, Катастар непокретности у Суботици, Катастарске карте града из 1878. године.

¹⁵ ИАС, Ф:2, 3886/polg. 1871.

¹⁶ ИАС, Ф:2, 826/polg. 1867.

¹⁷ Републички геодетски завод, Катастар непокретности у Суботици, Катастарске карте града из 1878. године. Карта бр. 138.

стамбених објеката у Суботици може се видети да су основе сувача изведене доградњом кружног дела суваче на типичну троделну основу сеоске куће [7], где је једна од соба претворена у млински простор.

4. ВЕТРЕЊАЧЕ

Није познато када је у Суботици и њеној околини подигнута прва ветрењача, али се најранији познати податак односи се на ветрењачу чији се остаци и данас налазе у непосредној близини Сомборског пута на периферији Суботице. Године 1862. власници Шимон Чик (*Csik Simon*) и Имре Биркаш (*Birkás Imre*) поднели су молбу да на делу плаца старе црепаре подигну ветрењачу.¹⁸ Уз молбу није сачуван пројекат ветрењаче, а данашњи остаци овог објекта уграђени су у објекат хотела који је изграђен током деведесетих година XX века (Слика 3). Ободни зид ветрењаче био је сазидан од опека, међуспратна конструкција у унутрашњости ветрењаче била је изведена од дрвета, а покривао ју је купаста кров. Механизам ветрењаче није сачуван, а ентеријер објекта прилагођен је новој намени тако да је од оригиналног изгледа ветрењаче остао само ободни зид.

Слика 3. Остаци ветрењаче која је у Суботици изграђена 1862. године (Фото: Предраг Комљеновић)

Током 1863. године изграђене су две ветрењаче на територији Суботице: једна поред тадашње халашке капије на излазу из града,¹⁹ а друга између петроварадинске капије и села Александрово.²⁰ Уз молбе за добијање грађевинске дозволе сачувана је само ситуација ветрењаче која је изграђена на излазу из града код халашке капије.²¹ Данас се на том месту налази двориште касарне на Карађорђевом путу, а ветрењаче више нема. Следеће године поднета је још једна

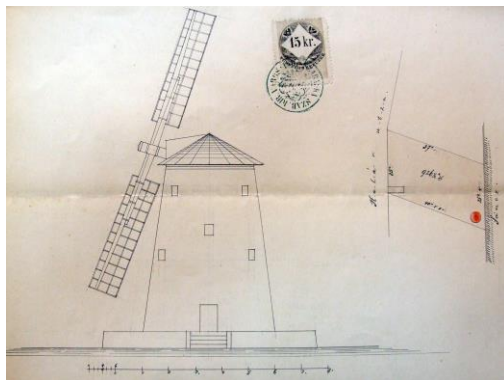
¹⁸ ИАС, Ф:2, 1358/polg. 1862.

¹⁹ ИАС, Ф:2, 890/polg. 1863., 1626/polg. 1863.

²⁰ ИАС, Ф:2, 1584/polg. 1863.

²¹ ИАС, Ф:2, 1626/polg. 1863.

молба за изградњу ветрењаче, али је и овде уз молбу сачувана само ситуација парцеле са положајем будуће ветрењаче.²²

Слика 4. Пројекат ветрењаче Лазара Будинча 1867. године (ИАС, Ф:2, 1254/polg. 1867.)

Године 1867. је Лазар Будинч поднео молбу да у данашњој Бајнатској улици подигне ветрењачу (Слика 4),²³ као и Ференц Футо и другови (*Futó Ferencz és társa*).²⁴ Уз обе молбе сачуван је пројекат у коме је приказана само фасада ветрењаче издигнуте на купасто постоље. Обе ветрењаче су биле идентичне, са 4 етажe, купастим кровом и крилима.

Од 15 ветрењача које се помињу 1867. године на територији Суботице сачуване су молбе за дозволу изградње седам ветрењача, међу којима је сачувано укупно три пројекта, и уз друге три молбе, само ситуације са парцелама, при чему једна ветрењача није ни израђена. Пројекти обухватају само фасаду ветрењаче и тиме не дају довољно података о унутрашњој организацији простора у ветрењачама.

5. МАГАЦИНИ ЗА ЖИТО

Поред различитих врста млинова за млевење житарица, значајни за пољопривреду у Војводини били су и магацини за смештај житарица. У Историјском архиву Суботице сачувано је 10 грађевинских дозвола које су током XIX века биле поднете за изградњу магацина за жито на територији града, а у девет од ових предмета налазе се и оригинални пројекти. Магацина је свакако било много више, посебно у селима широм Бачке, али пројекти за магацине који су се градили изван града нису постојали, јер за њихову изградњу није била потребна грађевинска дозвола све до последње деценије XIX века.

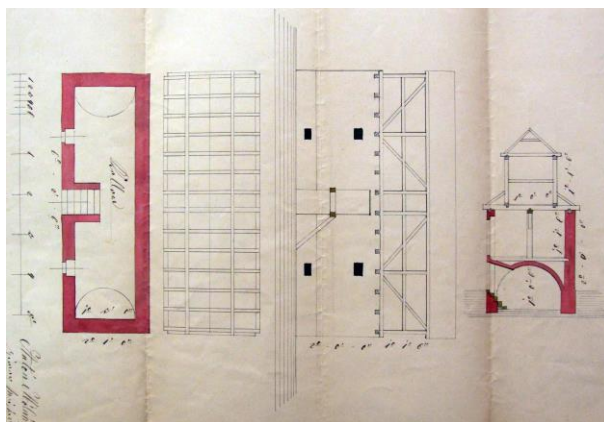
Први скроман објекат магацина за жито, чији пројекат се налази у Историјском архиву Суботице, градио је Јанош Халброр (*Halbrohr János*) 1861. Године, према

²² ИАС, Ф:2, 2268/polg. 1864.

²³ ИАС, Ф:2, 1254/polg. 1867.

²⁴ ИАС, Ф:2, 1937/polg. 1867.

пројекту Молнар Антуна (*Antón Mólnár*).²⁵ Простор за чување жита био је смештен изнад полуукопаног подрума засведеног полуобличастим сводом од опеке, ширине свега 2 хвата и једну стопу (Слика 5). Спољашњи зидови магацина су били изведени од опеке, а под магацина, средњи носећи стуб, греде и конструкција крова од дрвета. На фасади се, са леве и десне стране од улаза у објекат, налазио по један вентилациони отвор на приземљу и у подруму.

Слика 5. Пројекат магацина Јаноша Халброра из 1861. године (ИАС, Ф:2, 489/polg. 1861.)

Поред овога, изграђена су још три скромна приземна магацина, 1865. године за Шандора Пукела (*Pukkel Sándor*)²⁶ и Гигу Миатова,²⁷ а 1889. године за Ристу Крнајски Јовић.²⁸ Сва три су грађена на традиционалан начин, са спољашњим зидовима од опеке и дрвеном конструкцијом крова, а у два од ових случаја се таваница са кровном конструкцијом поред спољашњих зидова ослањала и на дрвене стубове позициониране у средини објекта. Сва три магацина су на фасади имала мале отворе за вентилацију. Ни један од ових магацина се није очувао до данас.

Преосталих пет магацина, чији су пројекти сачувани у архиву, били су изграђени као спратни објекти већих габарита. Конструкција ових магацина била је слична са сољашњим зидовима од опеке и унутрашњом дрвеном конструкцијом таваница и средишњих носећих стубова. Магацин Јаноша Лихтнекерта (*Lichtneckert János*) из 1866. имао је декоративну фасаду у рундбоген стилу, са слепим прозорима и тек малим вентилационим отворима, јер је био изграђен у самом центру града, у данашњој улици Вука Караџића, на парцели Дома војске. У то време још је било дозвољено градити привредне објекте у центру града, уз услов да су имали фасаду која је имитирала грађанску архитектуру [9]. Подрум овог магацина је био засведен плитким сводовима од опеке, а таваница спрата и крова ослањала се на

²⁵ ИАС, Ф:2, 489/polg. 1861.

²⁶ ИАС, Ф:2, 2056/polg. 1865.

²⁷ ИАС, Ф:2, 2663/polg. 1865.

²⁸ ИАС, Ф:2, ёр. eng. VIII kör 6/1889.

четири дрвена стуба постављена подужно по средини правоугаоне основе објекта.²⁹

Магацин Габора Вермеша (*Vermes Gábor*) је био двоспратни, изграђен такође 1866. године, у данашњој улици Димитрија Туцовића 2. Налазио се као и претходни, у самом центру града, те је 1901. године претворен у базар са дућанима за изнајмљивање [10, стр. 214]. У пројекту се види како је магацин изгледао у време изградње: спољашњи масивни зидови били су изведени од опеке, а унутрашња скелетна конструкција са три стуба постављена по средини основе објекта, била је изведена од дрвета, као и кровна конструкција. На фасади су се налазили само минијатурни отвори за вентилацију, на спратовима кружног, а у приземљу правоугаоног облика.³⁰

Магацин за жито Шаламона Халброра (*Halbrohr Salamon*) се такође очувао до данас. Изграђен је 1869. године као двоспратни објекат у дворишту парцеле данас у улици Комора и Јакаба 13-13а.³¹ И овај магацин је изграђен масивним ободним зидовима од опеке око правоугаоне основе, са четири дрвена стуба који су распоређени подужно средином магацинског простора и на које се ослањају носеће дрвене греде међуспратне таванице постављене у подужном и попречном правцу. Кров је на једну воду са конструкцијом од дрвених греда и покривен шиндром. Данас је унутрашња дрвена конструкција уништена од пожара, али су спољашњи зидови још очувани као и вентилациони отвори на фасади покривени оригиналним металним заслонима, чијим померањем се могао регулисати проток ваздуха у објекту (Слика 6).

Слика 6. Фасада магацина Шаламона Халброра изграђеног 1869. године (Фото: Викторија Алајић)

Још један магацин за жито очуван је у центру града у улици Бранислава Нушића. Изграђен је 1882. године за власника Самка Манојловића,³² на парцели на којој се већ налазила раскошна Самкова једноспратна неоренесансна палата, оријентисана

²⁹ ИАС, Ф:2, 156/polg. 1866.

³⁰ ИАС, Ф:2, 1223/polg. 1866.

³¹ ИАС, Ф:2, 1019/polg. 1869.

³² ИАС, Ф:2, ёр. eng. I kőr 30/1882.

према главном суботичком шеталишту (Корзо 8). Магацин је такође био једносратни, у унутрашњости са стубовима и међусратном конструкцијом од дрвета. Спољни масивни зидови били су направљени од опека. За разлику од других магацина, на овом објекту изведени су класични прозори и више врата у приземљу што наводи на закључак да објекат није грађен искључиво за потребе складиштења житарица. Касније је његова функција промењена и претворен је у стамбено-пословни објекат са локалима у приземљу.

6. ЗАКЉУЧАК

Обављено истраживање показало је да су од више стотина привредних објеката који су били предмет истраживања, изграђених током XIX века, сачувани остаци само неколико, у значајно измењеном стању у односу на оригинални изглед. Ветрењаче су нестале са овог подручја средином XIX века, осим ветрењаче која је доградњама претворена у хотел, не пружа се довољно информација о унутрашњој организацији простора и функционисању овог објекта. Није очуван ниједан детаљан пројекат, па се о ветрењачама изграђеним у Суботици и њеној непосредној околини, врло мало зна. На основу сачуваних пројеката, као и једине преостале ветрењаче може се анализирати само спољашњи изглед ветрењача. Сувача је на територији града и у околини било скоро две стотине, али се ни једна није очувала до данас. У Историјском архиву Суботице су очувана три пројекта сувача, на основу којих се могу донети извесни закључци о њиховој унутрашњој организацији простора и изгледу. Најбоље су очувана три објекта спратних магацина за чување житарица, међу којима је један веома оштећен пожаром, а друга два су претворена у стамбено-пословне просторе. Имајући у виду очуване малобројне пројекте и остатке привредних објеката, мали је и допринос овог рада типологији привредних објеката Војводине.

Може се претпоставити да је на целој територији Војводине слична ситуација са степеном очуваности привредних објеката из XIX века. Имајући то у виду оваква су истраживања драгоцена и доприносе уверењу да је неопходно извршити детаљна истраживања ове теме и предузети мере заштите за малобројни опус објеката који су се сачували до данас. У случају Суботице, било би значајно пронаћи решење за објекат магацина на Тргу Јакоб и Комора 13-13а, чија је унутрашња дрвена конструкција изгорела у пожару, те да се рестаурира и врати у првобитан облик. Будући да се налази у непосредној близини пијаце, његова изворна функција могла би и данас да се оживи те да се објекат и даље користи за потребе складиштења робе.

ЗАХВАЛНОСТ

Рад је резултат истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта „Оптимизација архитектонског и урбанистичког планирања и пројектовања у функцији одрживог развоја Србије“ TR36042, финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Перуничкић, Б.: *Постанак и развитак баштина на подручју Суботице од 1686. године*, Научно дело, Београд, **1958**.
- [2] Харкаи, И.: *Градитељство Бачке Тополе*, Рубикон, Темерин, **1992**.
- [3] Улмер, Г.: *Занатство у Суботици*, Историјски архив, Суботица, **1995**.
- [4] Iványi, I.: *Szabadka szabad királyi város története II*, Bittermann József könyvnyomda, Szabadka, **1892**.
- [5] Ур. Милић, М.: *Споменичко наслеђе Србије, непокретна културна добра од великог и изузетног значаја*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, **1998**.
- [6] Алачић, В.: Развој концепта унутрашњег града Суботице у 18. и 19. веку, *Архитектура и урбанизам*, бр. 29, **2010.**, стр. 22-27.
- [7] Алачић, В.: Compatibility, Adaptability and Use of Different Types of Ground Floor Houses in 19th Century Town Planning – Case Study Subotica, *Spatium*, бр. 25, **2011.**, стр. 50-55.
- [8] Улмер, Г.: Млинарство у Суботици до Нагодбе 1867., *Зборник за друштвене науке Матице Српске*, бр. 51, Нови Сад: Матица Српска, **1968**.
- [9] Алачић, В.: *Утицај законодавства на просторни развој Суботице од XVIII до друге половине XX века*, Београд: **2007**. (докторска дисертација у рукопису)
- [10] Прчић, В. Г., Алачић, В., Грлица, М.: *Градотворци I*, Subotica: Градски музеј, **2004**.

CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF AGRICULTURAL BUILDINGS IN VOJVODINA

Summary: *The modern way of living has caused disappearance of the old technologies and modes of production. Consequently, there is no longer need for many buildings that were backbone of economic life in the past. With disappearance of these buildings, knowledge of the old ways of production is also disappearing and becomes forgotten. This research was conducted as a contribution to the knowledge about the buildings that were reflecting development of agriculture, crafts and industry during the nineteenth century in northern Vojvodina. The paper deals with modest agricultural buildings that were fundamental for the economic life before the appearance of industrial production. Research process included data collection at the Historical Archives of Subotica, in situ as well as in the available literature, analysis of collected material, synthesis and integration of obtained informations in the form of this work.*

Keywords: *building heritage, architecture, history of architecture, agricultural buildings, Vojvodina, Subotica, water-mill, horse-drawn mill, windmill, grain warehouse*